

НОВИЙ ПОГЛЯД НА ІСТОРІЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ КНИЖКОВОЇ СКАРБНИЦІ УКРАЇНИ

РЕЦЕНЗУЄМО

Дубровіна Л.А., Онищенко О.С. Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського 1918-1964. Вип.1: 1918-1941. – К., 1998. – 332 с.; Вип. 2: 1941-1964. – К., 2003. – 357 с.

ОСТАННІМ часом з'явилося багато праць, де тією чи іншою мірою висвітлюється наша бібліотечна "terra incognita" – історія бібліотек України у ХХ ст. Серед таких розвідок безумовно значущим є фундаментальне дослідження з історії Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (НБУВ) знаних вчених – генерального директора цього закладу, академіка О. Онищенка та директора Інституту рукопису НБУВ, професора, доктора історичних наук Л. Дубровіної. Видання охоплює найскладніший період діяльності Бібліотеки – з початку її заснування у 1918 р. до 1964 р.

У ці дуже насичені подіями роки відбувалося становлення вітчизняних бібліотек, розвивалася нова система їхньої організації та бібліотечної діяльності, формувалися засади сучасної системи бібліотек та бібліотечних технологій, методологічні та методичні засади бібліотекознавства. Усе це здійснювалося в умовах руйнівних соціальних подій першої половини ХХ ст. – революцій, політичних переслідувань, голодомору, війн. Між тим, у цих складних умовах було закладено міцні підвалини для сучасної, досить розвинутої, системи бібліотечного обслуговування в Україні.

Новаторство праці, що розглядається, полягає в тому, що в ній у контексті реальної історії нашої країни висвітлюються основні етапи становлення та розвитку НБУВ як соціальної інституції національного рівня, органічної складової суспільства. Важливою перевагою є персоналізація історії Бібліотеки, наповнення її існування живою історією осіб: як лідерів, так і пересічних бібліотекарів, простеження непростого долі кожного з трьох поколінь працівників, об'єктивна оцінка їхнього внеску в розвиток бібліотечної справи та науки.

Матеріал випусків структуровано так, що є можливість усвідомити специфіку кожного періоду та його спадкоємність у розвитку, а також внесок значної групи наших колег в історію бібліотеки.

Перший етап – створення національної бібліотеки незалежної Української держави в 1918 р. та її діяльність до 1923 р в умовах Української революції та перших років радянської влади під егідою Тимчасового комітету. Вже з самого початку роботи перед Бібліотекою поставлено завдання слугувати духовному та науковому розвитку країни. До її діяльності причетні такі видатні вчені, як М. Василенко, В. Вернадський, А. Кримський, С. Єфремов, В. Кордт, Д. Багалій, П. Стебницький, П. Тутковський, В. Міяковський, В. Липський, Д. Граве та ін. Було сформовано міцний кадровий склад фахівців, які на високому організаційному та науковому рівні створюва-

ли засади діяльності Бібліотеки, рятували численні книжкові колекції й зібрання освітніх та релігійних установ і товариств, приватних осіб, конфіскованих бібліотек, видавничої продукції друкарень тощо. Це відомі вчені – Ю. Меженко, О. Ківлицький, І. Кревецький, М. Марковський, Г. Житецький, І. Балінський, Л. Биковський та ін.

Плідним був етап з 1923 по 1928 р., коли Всенародна бібліотека України (ВБУ) заявила про себе як про національну установу вже світового рівня: сказала нове слово у створенні бібліотечних технологій, стала республіканським центром у галузі наукової та науково-методичної діяльності з бібліотекознавства та бібліографії, історії книги, почала видавати спеціальні фахові видання. У цей період значний науковий внесок в її роботу зробили: С. Постернак, В. Іваницький, Я. Маяковський, М. Сагарді, М. Ясинський, В. Козловський, О. Карпінська, Н. Піскорська, Д. Балика, О. Бродовська, В. Кордт, А. Криловський та ін.

У наступний період – 30-ті роки – Бібліотека перетворюється в ідеологічну установу, що має забезпечувати інтереси радянської влади. Це час розгрому української школи бібліографознавців та бібліотекознавців. Страчено та заслано найкращі кадри. ВБУ перейменовується в Бібліотеку Академії наук УРСР. У ці роки сюди прийшли молоді кадри – П. Попов, Н. Дзбанівський, С. Маслов, М. Геппенер, Б. Зданевич, Ф. Максименко, М. Оксіюк та ін., котрі були змушені працювати в умовах ідеологічних заборон, хибної концепції перетворення головної наукової бібліотеки в бібліотеку загального радянського типу, яка у першу чергу орієнтується на обслуговування масового читача. Нові іспити чекають Бібліотеку у період війни та післявоєнної відбудови. У дослідженні показано роботу бібліотеки в умовах евакуації в Уфі та окупації у Києві, розкрито героїчну працю бібліотекарів, відзначено внесок Ф. Чекалова, Б. Зданевича, М. Геппенера, Т. Марковської та ін. працівників, які вистояли у ті роки по обидва боки фронту і змогли врятувати бібліотеку, однак, не свою долю.

У 1948-1964 рр. книгозбірня стає Державною публічною бібліотекою (ДПБ) – головною бібліотекою УРСР, водночас виконуючи функції головної бібліотеки АН УРСР. Особлива увага приділяється методичній роботі, значний внесок у розвиток якої зробили Н. Плеский, Я. Прайсман, А. Адаменко, Ф. Максименко, О. Ровнер, Т. Волобуєва, А. Торштейн, Т. Шеффер, О. Рабчинська, І. Бойко, Г. Гіммельфарб, Й. Шубинський, А. Шкваркін, К. Плахотний та ін.

М. Слободяник

У другій половині 50-х років ДПБ УРСР доручаються нові завдання щодо підвищення ролі бібліотек у комуністичній розбудові. Автори показали, як у зв'язку з цим змінюються комплектування фондів і організація каталогів, розвиваються рекомендаційна бібліографія та „керівництво читанням”, а також перебудовується діяльність в умовах розвитку науково-технічного знання, змін у міжнародній політиці, коли Бібліотека стає депозитарієм ООН, ЮНЕСКО, МОП, МАГАТЕ, ВОЗ та ін. міжнародних організацій.

Останній період, що розглядається у виданні, – 1959-1964 роки. У цей час вводиться радянська система ББК, оголошується курс на розвиток науково-допоміжної бібліографії, проводиться ідеологічне редагування каталогів, здійснюється спеціалізація і комплектування літературою в межах системи АН УРСР та організація науково-технічної інформації та пропаганди в установах Академії. Спостерігається зростання кількості читачів-науковців. До Бібліотеки приходять нове покоління бібліотечних діячів, бібліографів, книгознавців і серед них С. Петров, Т. Золотар, Я. Бірюк, М. Баженова, О. Молодчиков, В. Резнікова, Л. Гольденберг, О. Скокан, Л. Беляєва, Ф. Сарана, С. Сороковська, В. Коваль, Д. Йофанов, М. Візир, З. Руда, А. Ряппо, Ф. Шимченко, М. Рудь, К. Коваленко, О. Ульянова, Й. Шубинський та ін.

Автори видання докладно висвітлюють, як на усіх етапах розвитку відбувався процес організації та поповнення фондів НБУВ, розкривають їхній склад і зміст, розповідають про політику комплектування, у тому числі обов'язковим примірником.

Також у виданні йдеться про формування наукових напрямів у бібліотекознавстві, зокрема, дискусії щодо каталогізації та систематизації літератури, комплектування фондів, у т. ч. україніки, а також найскладнішу проблематику – створення національного бібліографічного репертуару.

Отже, за короткий період з 1918 по 1964 р. в Україні сталися кардинальні зміни у державному устрої, політичному курсі, ідеології, політиці, відбулася низка соціальних катаклізмів. Усі ці соціальні бурі відчула на собі і Бібліотека, змінюючись разом із країною. Однак за

всіх умов, і автори це переконливо показують, Бібліотека була важливим національним науково-інформаційним центром, плідно виконувала свої обов'язки, активно розвивалася.

Обидва томи написано на ґрунтовній джерельній базі, на основі ретельного вивчення численних архівних документів. Простежується динаміка змін фонду, кадрів, структури, читацького складу у співставленні із загальними тенденціями у соціально-економічному та політичному розвитку України, із державною політикою у сфері бібліотечної справи, а також із здобутками бібліотечної науки, яка пройшла цікавий і оригінальний шлях, попри усі негаразди бібліотечного життя. Авторам вдалося показати особливу роль і загальнонаціональну цінність головної української книгозбірні як унікального явища нашої держави. Ці книжки варто прочитати усім сучасним й майбутнім бібліотекарям, бібліографам, книгознавцям, бо вони допомагають усвідомити суспільне значення бібліотек.

Проте в історії книгозбірні залишаються ще нез'ясовані питання. Насамперед до них відноситься висвітлення напружених стосунків між ВБУ і УНІК, які мали негативні наслідки як для цих установ, так і для бібліотечної науки та практики в цілому.

Враховуючи численні спроби „канонізувати” постать відомого спеціаліста Ю. Меженка, цікавою була б оцінка авторитетних авторів результатів його діяльності на посадах голови Ради бібліотекарів ВБУ і, особливо, директора Бібліотеки у напружений повоєнний період.

Потребує поглибленого дослідження і діяльність визначного діяча вітчизняної культури, першого директора ВБУ С. Постернака.

Автори продовжують працювати над літописом Бібліотеки, тож сподіваємося на скоріший вихід у світ наступного випуску. Хотілося б підкреслити, що ця праця є першим серед країн СНД виданням такого роду, де так детально, усебічно і ґрунтовно показано історію бібліотечної справи через історію національної бібліотеки. Побажаємо авторам успіхів у подальшій роботі над цим важливим для нас усіх дослідженням.

ВАЖЛИВИЙ ВНЕСОК У РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА

Петрова Л. Бібліотека в умовах суспільно-економічних змін. – К., 2003. – 302 с.

ОСТАННЄ десятиріччя ХХ ст. позначилося на бібліотеках України кардинальними змінами, пов'язаними з трансформаційними процесами суспільного розвитку. Найважливішою проблемою стала адаптація діяльності до умов ринкового середовища: визначення нових пріоритетів, засвоєння нетрадиційних технологій економічних взаємодій, становлення бібліотеки як суб'єкта господарювання та ви-

робника бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг. У кінцевому підсумку це спричинило необхідність прийняття бібліотекою нової моделі функціонування, адекватної сучасному стану розвитку суспільства.

Видання монографії, що присвячена дослідженню саме економічних аспектів роботи бібліотеки,

Н. Кушнаренко